

Deinde vim habet crux ex opere operantis eo modo, quo vim habet oratio. Nam sicut signum crucis est invocatione quedam meritorum Christi crucifixi signo expressa. Loquimur enim corde, voce et nutibus. Itaque opponere contra Diabolum signum crucis, est opponere meritum passionis Christi, id est, invocare Deum per Christi merita contra Diabolum. Unde effectus tunc magis procedit ex fide, et fiducia, ac devotione interiori, quam ex ipso charactere crucis; sicut quando oramus voce, et impetramus, effectus tribuitur potius fidei et fiduciae interiori, quam sono vocis. Et de his duobus modis nullum est dubium.

Existimo tamen, etiam tertio modo, id est, ex instituto Dei, et ex opere operato valere signum crucis contra Diabolum. Nam videmus Iudeos et Paganos sine ulla fide in Christum, solum intendentem facere quod Christiani faciunt, fugasse Daemones signum crucis, ut patet ex Nazianzeno oratione I. in Julianum, Epiphanius haeres. 30. et Gregorio lib. III. Dialog. cap. 7. ex quo apparet, non devotione aut fide operantis, sed ipso signo crucis fugatum Daemonem.

Quare sanctus Augustinus lib. LXXXIII. questionum, quæst. 79. dicit, indictum a Deo Daemonibus, ut cedant cruci, tamquam sceptro summi Regis, quomodo populi militibus cedunt, cum ab illis profertur signum Imperatoris: « Nec mirum est, inquit, quod hec signa valent, cum a bonis Christianis adhibentur, quando etiam cum usurparunt ab extraneis, qui omnino suum nomen ad istam militiam non dederunt, propter honorem tamē excellentissimi Imperatoris valent. Cum autem non cedunt his signis humani modi potestes, Deus ipse prohibet occultis modis, cum id justum, atque uile judicat. Nam nullo modo ulli spiritus audient hec signa contempnere. Contremiscunt hec ubicumque illa prospexerint. »

Dices; ergo erunt plura Sacraenta, quam septem. Respondeo, signum crucis non esse Sacramentum propriæ dictum; tum quia non confert gratiam justificantem; tum etiam, quia non habet effectum infallibilem, ut Augustinus dicit, et experientia etiam testatur.

Quantum ad morbos et cætera mala, que non possunt percipere vim signorum, dici-

mus ea fugari per crucem tamquam per signum fidei et fiducie, vel potius tamquam per invocationem, signo expressam. Christus enim promisit fidelibus se datum quidquid peterent cum fide, et nominatio Marci ult. et de morbis dixerat: *Serpentes tollent, super ægros manus imponent, et bene habebunt et si mortiferum quid biberint, non eis nocabit.* (1) Fideles igitur contra morbos, et reliqua mala implorant Dei auxilium per Christi meritum, idque faciunt corde, ore, et nutibus. Et quia tunc effectus non producitur ex opere operato, more Sacramentorum sed ex opere operantis, ideo non infallibiliter sequitur.

Quantum ad benedictiones, idem fere dicendum est. Nam cum benedicimus homines, domos, agros, et similia, illo signo commendamus Deo per Christi merita res illas, quas benedicimus; et similiter cum benedicimus aquam, oleum, ramos, candelas etc. commendamus res eas Deo, eumque precamur, ut velit illas nobis esse salutares, utque per eas tamquam per instrumenta nos adjuvet.

Denique id, quod explicite petimus precibus, idem implicite petimus per signum crucis. Quamquam non potest, nec debet negari, quin etiam aliqua sanctitas accedat rebus cum signatur cruce: non quidem sanctitas que sit aliqua qualitas physica, sed sanctitas in relatione consistens, qualis est crucis, clavorum, vestium, aliarumque rerum, que tenuerunt Christum, aut Sanctos: et qualis est eorum, qui tangunt reliquias Sanctorum. Nam sanctificari aliquo modo eos, qui tangunt reliquias, constanter docent Patres; Basilus in Psal. CXV. Gregorius Nyssenus in vita sancti Theodori, Joannes Chrysostomus in sermone de sanctis Juventino, et Maximo, et aliis. Si autem contactus reliquiarum sanctificat, cur non etiam contactus vexilli salutaris? Certe Augustinus lib. II. de peccatorum meritis, et remissione cap. 26. id asserit: « Catechumenos, inquit, secundum quendam modum suum per signum Christi, et orationem manus impositionis puto sanctificari: et quod accipiunt quamvis non sit corpus Christi, sanctum est tamen. » Atque hec de reliquis, et Imaginibus pro instituta nostri operis brevitate sufficiant.

(1) Marc. XVI, 10.

CONTROVERSIARUM

DE ECCLESIA TRIUMPHANTE

LIBER TERTIUS

DE HIS REBUS, QIBUS SUPERNA HIERUSALEM AB ECCLESIA IN TERRIS
PEREGRINANTE COLITUR.

PRÆFATIO

Etsi sequentes quæsitiones de templis, votis, peregrinationibus, festis, et vigiliis, quæ fiunt in honorem Dei, et Sanctorum, non solum ad hunc locum, sed etiam ad multa alia pertinere possunt, visum est tamen hoc loco eas integre disputare; tum quia disputationes ita conjunctæ sunt, ut non facile inter se disjungi possint; tum etiam, quia id, quod non est proprium hujus loci, hinc peti poterit, cum alibi opportunitas de ea re disputandi dabitus. Exeipio tamen vota, de quibus hoc loco non nisi brevissime disseritur, quia jam alibi res tractata est.

Ut igitur a templis ordiamur, septem erunt partes hujus disputationis. Primum enim explicabimus, quæ fuerint haereses de hac re. II. An sint tempora erigenda. III. Qua forma. IV. Quos ob fines. V. De consecratione templorum, et dedicatione. VI. De ornato eorumdem. VII. De iis, quæ in templis benedicuntur, ut aqua, oleo, cereis, palmis etc.

CAPUT I.

De erroribus circa tempora.

Duo genera hostium habuerunt Dei tempora. Unum eorum, qui re ipsa tempora everabant: non odio templorum, sed odio gen-

tis, aut religionis. Aliud eorum, qui tempora ipsa, vel eorum aliquid oderant tamquam malum. Primi generis fuerunt Nabuchodonosor, Antiochus, Pompeius, Cassius, Titus, qui templum Salomonis vel incenderunt, vel profanarunt, non odio templi, sed gentis. Vide IV. Reg. ult. I. Machabeor. X. Josephus lib. XIV. antiquitatum, et lib. VII. de bello Judaico. Cornelius Tacitum lib. XXI.

et Augustinus lib. XVIII. de civit. Dei cap. 45.

Christianorum Ecclesias Dioctetianus ius-
sit omnes solo æquari, non odio templorum,
sed religionis Christianæ. Eusebius lib. VIII.
hist. cap. 2. Idem facere voluisse Julianum
scribit Hieronymus epistola ad Riparium.

Ariani quoque, et Donatistar tempa Catholicorum profanabant, et spoliabant, non odio templi, sed religionis. Vide Athanasius in Apologia pro fuga sua; et Theodoreum lib. IV. hist. cap. 19. et 20 et Optatum lib. V. contra Parmen.

Ad aliud genus pertinet in primis Manichei; nam Faustus apud Augustinum lib. XX. cap. 3 et 4. obicit Catholicos, quod ha-
berent tempa, et altaria more Gentium, et Iudeorum. Manicheos secuti Messaliani tempa omnia, et altaria excravabant, et solum in suis domibus orare volerant Deum, ut Damacenus referit lib. de centum hæresi-
bus. Eodem fere tempore Eustathius tempa omnia, et præcipue Martyrum detestabatur, teste Socrate lib. II. histor. cap. 33. et in privatis domibus conventicula fieri vo-
lebat.

Petrobusiani tempa destruebant, novasque temporum fabricas irridebant. Auctor Cluniacensis in epistola contra Petrobusianos, et auctor vite beati Bernardi lib. III. cap. 5. Idem docuerunt postea Albigenes, ut Bernardus Lutzenburgensis in Catalogo refert. Idem docuerunt Waldenses apud Claudium Caussordum lib. contra Waldenses, cap. 6. idem Wiesfela apud Thomam Waldensem, tom. III. tit. 17 et 22. idem Thaborite apud Eneam Sylvium de origine Bohemorum, cap. 33. Idem Anabaptista Transylvani in antithesis Christi veri, et Christi falsi, editis Albo Julie anno 1568.

Porro Lutherani et Calvinisti admittunt tempa, sed solum ad concionandum, et Sacra-
menta ministranda. Reprehendunt autem quod fiant tempa ad orandum, quod in honorem Sanctorum, quod consequentur certo ritu, quod magnis sumptibus ornentur. Nam Magdeburgenses Cent. IV. cap. 6. col. 407. et sequentibus, multa dicunt contra ritus consecrandi Ecclesias, et in pafatione Cent. VI. reprehendunt Catholicos, qui ingentibus sumptibus fabricent Ecclesias, easque in Martyrum honorem.

(1) Matth. V. 34 et 35; Act. VII. 48; XVII. 24 et 25. — (2) Isai. LXVI, 1; Joan. II. 16; Matth. XXI, 13.

Joannes Calvinus præfat. Instit. reprehen-
dit ornatum templorum ex auro, argento,
serico, lapidibus pretiosis etc. et lib. I. cap.
11. § 13. ornamenta templorum solum esse
vellet concessionem, et Sacra-
menta et lib. III. cap. 20, § 30. dicit, tempa quidem erigi de-
bere ad communes preces fundandas, sed non esse putandum ullam inesse templo
sanctitatem. Ubi aperte indicat, privatas
preces non fieri ullo modo melius in templo,
quam alibi.

CAPUT II.

An tempa sint erigenda.

Qui tempa simpliciter erigi nolunt, nihil
pro se afferre possunt, nisi Scripturas illas,
que Deum dicunt non habitate in locis ma-
nus, ut Matthei V: *Celum Dei sedes est, terra autem scabellum pedum ejus.* Et Act.
VII: *Sed excelsus non in manufactis templi habitat.* Et Actor. XVII: *Nec in manufactis templi habitat, aut manibus humanis colitur* (1). Hinc enim Manichei (ut testatur Au-
gustinus lib. contra Adimantum cap. 10.) probabant Deum Testamenti veteris, qui jus-
serat sibi ædificari tabernaculum et tem-
plum, non esse verum Deum, sed malum
principium, et pugnoare cum Deo Testameti novi. Sed refelluntur elegansimne ibidem ab Augustino; nam Manichei diebant,
Deum Testamenti veteris voluisse tempa:
Deum Testameti novi non voluisse.

At e contrario legimus in Testamento ve-
teri, Isaie LXVI, dicentem Deum: *Celum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, et quam domum ædificabitis mihi?* Et contra in Testamento novo, Joan. II, dicen-
tem Christum de templo manufacto: *Aufe-
sta hinc, et nolite facere domum Patris mei
domum negotiationis.* Et Matth. XXI: *Domus
mea, domus orationis vocabitur.* (2) Deus igitur unus et idem in utroque Testamento approbat tempa, in quibus adoretur, et non approbat tempa, quibus putetur includi: quomodo idola, id est, Dii gentium
vere in templis continebantur, nec inde po-
terant exire, nisi qui eos affixerant pari-
tati.

CAPUT III.

bus, inde detrahere et asportare vellent.
Sed de hoc plura in cap. 4.

CAPUT III.

De forma.

De forma Ecclesiarum Christianorum non
est quod multa dicamus, cum adhuc anti-
quissimæ Ecclesiae visantur. Duo tamen no-
tanda sunt. Unum ad similitudinem templi
Salomonis, in quo erat atrium, sancta, et
sancta Sanctorum, Ecclesias fere omnes ha-
buisse tres partes. Primo porticus ante in-
gressum in templum, quem locum Graeci
πρόπορον, nostri vestibulum dicunt: ubi ma-
nebant penitentes. Deinde erat *ναός*, id est,
templum, sive navis. Ultimo *θύραι*, sive *εἰσόδιον*,
hoc est, sacarum, sive sanctuarium,
sive adyta, quæ erat pars interior templi,
ubi erat altare, quæque divisa erat a reliquo
templo gradibus, cancellis et velis, sive au-
leis: neque eo penetrabant alii, quam sa-
cordes cum suis ministris clericis.

Præter has templi partes erat etiam do-
muncula annexa templo, qua diebatur adi-
cula salutatoria, ubi sedebat Episcopus cum
se pararet ad sacra facienda. Vide Eusebium
lib. III de vita Constantini, ubi describit tem-
plum quod Hierosolymis ad sanctum sepul-
chrum Constantinus exstruxit: item Theodo-
retum I. IV hist. c. 20. ubi meminit sacrarum,
aulas separatis a reliquo templo, quo intro-
duxit Valentem Imperatorem: ita lib. V, c.
17. ubi meminit tam sacrarum, quam ædificia
salutatoria. Vide etiam Hieronymum in
epistola de obitu Nepotiani, Augustinum lib.
XXII de Civit. Dei, cap. 8. in fine, et Wal-
fridum Strabonem lib. de rebus Ecclesiasti-
cis, cap. 4 et 6.

Alterum est, Ecclesias Christianorum, ut
plurimum ad Orientem conversas fuisse, et
quatuor latera habuisse, quibus quatuor
mundi partes aspicerent, exceptis quibus-
dam, quæ propter loci commoditatem alter
constitute sunt. Id partim experientia con-
stat: partim etiam testimonii veterum. Nam
Tertullianus lib. contra Valentianos, non
procubil ab initio, dicit, Ecclesias Christiano-

rum Orientem amare solitas. Walfridus Stra-
bo lib. de rebus Ecclesiasticis, cap. 4. dicit,
majorem partem Ecclesiarum ita fabricari,
ut qui in eis orant, Orientem respiciant:
idem Paulinus epist. 12.

Idem testatur Justinus quest. 118; Epi-
phanius hæresi 49. que est Essenum; Ori-
genes homil. 3. in Numer. Basilius lib. de
Spiritu sancto cap. 27. Gregorius Nyssenus
orat. 5. de Oratione Dominicâ; Augustinus
lib. II de serm. Domini in monte c. 5. Ger-
manus in lib. de theoria rerum sacrarum;
Joannes Damascenus lib. IV de fide cap. 43.
et omnes illi veteres, qui scribunt Apostoli-
cum esse traditionem, ut oremus conversi
ad Orientem: id enim præcipue servari par-
est in solemnibus preciibus, que funduntur
in templis.

Rationes autem hujus cærimonie sunt
quinq[ue]. Prima, quia ad Orientem erat Pa-
radisus, Gen. II secundum versionem LXX,
ubi enim habet vulgata editio: *Plantaverat
Deus Paradisum a principio* (1), Graeca ha-
bet, *τηρεστα παράδισον εἰδεν κατέκατε*, et
certe verbum Hebreum *τίπε* utroque modo
recte verti potuit: significant enim Ante, et
Orientem, que est pars mundi anterior.
Unde etiam noster Interpres, Gen. IV, ver-
bit idem nomen, ad Orientalem plagam.
Oramus igitur conversi ad Orientem, quia
profitemur nos peregrinos, et ad patriam
nostram, unde ejected sumus, suspiramus :
ita Gregorius Nyssenus.

Secunda ratio est, quia ab Oriente cœlum
surgere et moveri incipit, estque propterea
pars illa totius mundi corporalis excellen-
tissima. Ideo autem orantes convertimus fa-
ciem corporalem ad corpus excellen-
tissimum, tum, ut ait Justinus, quia Deo sunt
danda semper meliora, tum etiam ut admo-
neamur convertere faciem spiritualem ani-
mæ ad spiritum excellen-
tissimum, qui est
Deus: ita B. Augustinus.

Tertia ratio est, quia Christus, quem ora-
mus, est lux mundi, Joan. VIII: *Et vir
Oriens nomen ejus* (2), Zachar. VI. Ut igitur
significemus, nos in oratione illustrari a
Christo sole justitiae, sicut illustrantur a sole
corporeo, qui ad Orientem respiciunt, ideo
hac ceremonia utimur: ita Walfridus.

Quarta ratio est: quia Dominus ipse mo-
riens in cruce, Occidentem respiciebat, nos
ad Orientem oramus, ut quasi in faciem cru-

(1) Gen. II, 8. — (2) Zach. VI, 12.

cifxi intueamur : et quia ipse *ascendit in celum cœlorum ad Orientem*, Ps. LXVII, nos ad Orientem convertimur, ut quasi eum ascendentem votis ac precibus deducamus. Ac de-
mum quia ipse ab Oriente venturus creditur ad judicium, Matth. XXIV : *Sicut fulgor exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit adventus filii hominis*⁽¹⁾ : nos ad Orientem precamer, quasi venturum judicem exspectantes : ita Damascenus.

Possumus addere Quintam rationem, quia Iudei orabant, et orant ad Occidentem, ut patet Exodi XXVI, ubi dicitur, ostium tabernacul ad Orientem versus fuisse, et Ezechielis VIII, ubi dicitur : *Ecce in ostio templi Domini inter vestibulum et altare quasi viginti quinque viri, dorsa habentes contra templum Domini, et facies ad Orientem, et adorabant ad ortum solis.* ⁽²⁾ Reprehendit enim Scriptura quosdam, qui contra ritum ejusdem temporis adorabant ad Orientem. Nos igitur ad Orientem respicioimus dum Iudei respiciunt ac Occidentem, ut significemus, eorum esse litteram occidentem, nostrum autem spiritum vivificantem : et velamen adhuc manere super cor eorum, nos autem conversos ad Dominum deposuisse velamen.

CAPUT IV.

De fine.

Quatuor ob fines eriguntur sacra aedes, unde etiam quatuor nomina sortiuntur. Primo, ad sacrificandum Deo, et hinc dicuntur templo. Secundo, ad orandum, et hinc dicuntur oratoria. Tertio, ad Martyrum reliquias honorifice conservandas, et hinc dicuntur basilicae, seu memorie, seu martyria. Quarto, ad populum verbo Dei, et Sacramentis pascendum, et hinc dicuntur Ecclesiae.

Ex his finibus solum quartum agnoscunt Lutherani et Calvinistæ : Anabaptistæ autem et Waldenses ne illum quidem. Nam quod non debeant in novo Testamento erigi templo ad sacrificia, constanter asserunt omnes hujus temporis haeretici, et probant omnibus

illis argumentis, quibus probare solent non esse in Ecclesia ullum externum sacrificium, vel sacerdotum : quæ argumenta non sunt hujus loci.

Unum invenit Argumentum Marloratus, quod directe objiceret contra tempora, nimirum illud Apocal. XI : *Et templum non vidi in ea; Dominus enim Deus templum illius est.* Ubi de Ecclesia agitur, ut patet ex sequentibus : *Ambulabunt gentes in lumine ejus, et Reges afferent splendorem suum in illam*⁽³⁾. Que verba mutuatur Joannes ab Isaia cap. LX. Isaiam autem certum est de Ecclesia ista militante loqui, et confirmatur argumentum ex eo, quod Deus voluit everti templum Salomonis, quod ad sacrificia erectum fuerat. Potest etiam confirmari ex Patribus; Patres enim ordinariae a vocabulo templi abstinent, cum de Ecclesiis Christianorum loquuntur ; imo etiam eas templis opponunt, ut Hieronymus, qui in epist. ad Riparium dicit, Julianum Christi Ecclesias aut everilise, aut in templo convertisse. Et Cecilius apud Minutum Felicem objicit Christianis, quod tamquam athei nulla haberent templo vel altaria, et Optatus lib. VI : « *Quis nostrum, inquit, intravit templum?* »

Quod autem ad orandum Ecclesia institui debant, quasi melius sit in uno loco orare, quam in alio, negant omnes hujus temporis haeretici, et probant assertionem suam ; Primo, ex illis verbis, Matth. VI : *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum etc.* Secundo, ex illis, Joan. IV : *Venit hora, et nunc est, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabit Patrem. Spiritus est Deus, et qui eum adorant, in spiritu, et veritate adorare oportet.* Non ergo oratio obliganda est certo logo. Tertio, ex Paulo I. Timoth. II : *Volo viros orare in omni loco levantes puras manus.* Quartu, Deus non est magis in templo, quam alibi : *Non enim in templis manufactis habitat, sed celum et terram implet*⁽⁴⁾. Ergo ubique ex æquo adorari et invocari potest.

Quod vero non sint tempora Sanctis erigenda, probant, quia est manifesta idolatria ; nam ad latræ cultum pertinere templo, S. Augustinus docet lib. contra sermonem Arianorum cap. 20, ubi probat Spiritum sanctum esse Deum, quia Apostolus dicit, I. Corinth. VI : *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti.*⁽⁵⁾ « *Si legerent, inquit, Ariani*

(1) Psal. LVII, 34; Matth. XIV, 27. — (2) Ezech. VIII, 16. — (3) Apoc. XXI, 22 et 24. — (4) Matth. VI, 6; Joan. IV, 23; I. Timoth. II, 8; Act. XVII, 27. — (5) I. Cor. VI, 19.

CAPUT IV.

271

templum Salomonis ex lignis, et lapidibus Spiritui sancto erectum, non negarent illum esse Deum, cum templi constitutio ad latræ cultum pertineat : quomodo ergo negant Spiritum sanctum esse Deum, cum templum habeat longe nobilius? » Unde idem Augustinus lib. VIII Civit. Dei, o. ult. dicit: « Nec tamen nos eisdem Martyribus templo, sacerdotia, sacra et sacrificia constitutimus : quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus. » Item lib. I contra Maximum arg. II. de Spiritu sancto, sic ait Augustinus : « Nonne si alicui sancto Angelo excellensimo de lignis, et lapidibus faceremus templo, anathematizaremus a veritate Christi et ab Ecclesia Dei, quoniam creature exhiberemus eam servitum, qua uni tantum debetur Deo? » Hic autem ad marginem notavit Erasmus : « *Hoc nunc fit quibuslibet Divis.* »

Idem confirmatur ex antiquissimi Patribus; nam Clemens lib. X recognitionum, circa finem, refert Antiochiae Petro predicante conversam fuisse Theophilum domum in Ecclesiam, ibique Petro cathedram constitutam, unde doceret populum. Philo in lib. de vita theoria supplicum, quem citat Eusebius lib. II hist. cap. 17. scribit, primos Christianos in omnibus locis constituisse aedes sacras ad mysteria celebranda, et sacros libros legendos. Justinus in Apolog. II ad finem, dicit Christianos die Dominicō in unum certum locum omnes convenire ad verbum Dei, et Eucharisticę communicatiōnem.

Ut igitur haec omnia ordine reflellantur, sit Prima propositio. « *Recte instituantur certa loca, in quibus verbum Dei et Sacraenta populo ministrentur.* » Haec est contra Eustathium, Waldenses et Anabaptistas, et eorum similes.

Probatur Primo, exemplo Christi et Apostolorum, qui etiæ interdum data occasione in variis locis verbum Dei seminarent, tamen ordinaria in templo, vel synagogis, que erant ejus temporis Ecclesie, id faciebant, Matth. XXVI Dominus sic ait : *Quotidie apud vos sedebam docens in templo, et non me tenueatis.* Et Joan. XVIII : *Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Iudei conveniunt, et in occulto locutus sum nihil.* Item Actor. V, Angelus educens Apostolos de carcere, dicit illis : *Ita, et stantes in templo loquimini plebi omnia verba vita hujus;* qui cum audirent intraverunt dilucido in templo, et docebant⁽¹⁾. Act. XIII, Paulus et Barnabas missi ad prædicandum, primum intrant in synagogam, et ibi

Gregorius Neocesariensis, Cypriani aquilis, cum Ecclesiam extruere vellet, nec satis loci haberet propter vicinam quamdam rupem, eam rupem precibus suis loco movit, ut refert Eusebius, lib. VII histor. cap. 25. Qui etiam c. 26. scribit Catholicos cum Paulo Samosateno dē sacra aede apud Aurelianum Imperatore contendisse. Nec refert, utrum narrationem istam de miraculis Gregorii Eusebius scripserit, an Roffinus, qui Eusebius Latinum fecit, addiderit; utrumque enim est antiquus auctor.

(1) Matth. XXVI, 56; Joan. XVIII, 20; Act. V, 20 et 21. — (2) I. Cor. XI, 18, 22 et 34; XIV, 34 et 35.

Tertio, probatur ratione; nam populus Christianus debet aliquando necessario convenire ad res sacras: nec enim concio potest fieri ad singulos seorsim, nec etiam celebratio Eucharistie: et etiamsi posset, non expedire tamen, quia conventus hominum utilissimus est ad alendam animorum unionem: igitur necesse est, ut aliquis certus locus constitutatur, ubi ejusmodi conventus fiat.

Præterea si habemus certa loca ad alia ministeria, ut ad iudicia, ad convivia, ad somnum etc. cur non etiam ad res sacras? Neque exemplum Domini contrarium ostendit. Nam vivente Domino nondum erat Ecclesia novi Testamenti constituta, sed tunc colligebatur, et constituebatur, et ideo non mirum, si non habererit propria loca sacra. At postquam Christiani coperperunt esse populus aliquis, mox habuerunt Ecclesias, ut ostensum est.

Secunda propositio: «Ecclesiæ Christianorum ad sacrificia offerenda instituta sunt, et ideo vere, et proprie tempora appellari possunt.» Probari posset primo, omnibus argumentis, que probant Eucharistiam esse sacrificium. Sed haec, ut dixi, ad alium locum pertinent.

Probatum igitur hoc modo: Ecclesiæ Christianorum semper habuerunt altaria, ergo semper vera tempora fuerunt; nam tempulum nihil est aliud, quam lumen altaris; et præterea magis indicat sacrificii ritum altare, quam templum; nam sine altari non potest sacrificari, sine templo potest; quare si, ut excludant sacrificia, heretici negant tempora, multo magis deberent negare altaria, sed altaria nullo modo negare possunt, ut patet ex illo I. Cor. X: *Non potestis mensa Domini, et mense demoniorum participes esse* (1). Ubi Apostolus opponit mensam Eucharistie mensis Idolothytorum, mense autem Idolothytorum erant vera altaria. Unde Ambrosius exponit mensam Domini, id est, altaria. Item ex illo Hebr. XIII: *Habemus altare, de quo edere non habemus potestatem, qui tabernaculo deservient* (2). Quem locum adversarii intelligent de altari crucis, quasi dicat Apostolus: *habemus Christi passionem, qua frui non possunt, qui adhuc in eius figura celebranda occupantur*. At Patres intelligent de sacrificio Eucharistiae. Nam Theophylactus dicit, hic agi de incru-

ento sacrificio; idem dicunt Chrysostomus, Sedilius, Theodoreetus, Ecumenius.

Acedit traditio omnium Patrum; nullus fere est veterum, qui non meminerit altaris Ecclesia. Canon 3. Apostolorum, Dionysius cap. 3. Eccles. literar. Ireneus lib. IV. cap. 34. Athanasius in vita B. Antonii, et in Apologio pro fuga sua, Tertullianus lib. de penitentia, Optatus lib. VI. contra Parmenianum, Hieronymus in epistola Neapolitani, Augustinus epist. 50. et alii omnes sepe altaria mentione faciunt, ubi de Ecclesiis loquuntur.

Tertio, probatur testimonii Patrum, qui nomine templi utuntur. Nam in primis Graci passim utuntur hoc nomine, ut Eusebius lib. III. de vita Constantini, Basilius in Psalm. CIV; Nazianzenus oratione in Gorgoniam sororem; Nyssenus oratione in Theodorum; Chrysostomus homil. 31. in Matth. et alii; nec Latini ab hac voce omnino abhorrent; nam Lactantius in carmine de passione Domini, ait:

*Quisquis aedes, mediique subis in limina templi,
Siste parvum etc.*

Et Salvianus lib. IV. de providentia: «Ecclesia, inquit, vel potius templum.»

B. Ambrosius lib. II. de officiis, cap. 21: «Et maxime, inquit, sacerdotio hoc convenit, ornare Dei templum decore congruo, ut etiam hoc cultu aula Domini resplendeat.» Etcap. 28. «Nemo potest accusare, quia tempulum Dei aedificatum est. Nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquis, spatia laxata sunt.»

Hieronymus in cap. VII. Hierem, Ecclesiam vocat templum; et B. Augustinus lib. VIII. civit. Dei, cap. ult. eum dicit: «Nec nos eisdem Martyribus templo, sacerdotia, sacra et sacrificia constitutimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus.». Aperte indicat, Deo ista omnia constituunt. Unde infra addit: «Non autem ista esse sacrificia Martyrum novit, qui novit unum quod Deo illic offertur sacrificium Christianorum.»

Ex his ad primam objectionem respondeo, in c. XI. Apocal. agi de Ecclesia triumphante. Ubi non erit templo, quia tunc cessabunt oblationes et preces, et Sacramenta, propter quæ tempora eriguntur: ita enim

(1) I. Cor. X, 21. — (2) Hebr. XIII, 10.

exponunt omnes probati auctores, Primasius, Beda, Ecumenius, Richardus, Rupertus, Anselmus, necnon Augustinus lib. XX. civit. Dei, cap. 17. Ubi dicit impudentie nimis sibi videri, si quis istum locum Apocalypsis expondere velit de presente Ecclesia.

Ex quo intelligimus non esse Augustini expositionem Apocalypsis, quæ habet tom. IX. operum eius ubi de Ecclesia hujus temporis eum locum intelligere videtur. Et ipse contextus hoc declarat; nam in cap. 20. describitur iudicium, et damnatio impiorum, et concluditur caput illis verbis: «Iudicatum est de singulari secundum opera ipsorum, et infernos, et mors missi sunt in stagnum ignis. Haec est mors secunda; et qui non est inventus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.» Deinde sequitur cap. 21. de gloria beatorum: «Et vidi, inquit, cœlum novum, et terram novam etc.» Præterea paulo post illa verba: (Et tempulum non vidi in ea) subjungit, «non intrabit in eam aliquid coquinatum.» Quod certe non potest intelligi de Ecclesia hujus temporis, in quam multi intrant, immundi, et coquinati. Ut patet ex parabolâ de *sagena missa in mare, et ex omni genere piscium congregante*, Matth. XIII, 47.

Respondent, Scripturam loqui de Ecclesia interna, et prædestinata, que solum admittit justos. At contra, nam secundum ipsorum principia, quantumvis aliqui sit prædestinatus et fidelis, semper tamen est immundus, et in omni opere peccat. Peccatum enim non tollitur in hoc mundo per Baptismum, ut ipsi dicunt, aut fidem, sed solum non imputatur. Nec possunt dicere hinc vocari coquinatus eos, quibus Deus non imputat peccata; nam Joannes addit, aut abominationem faciens, et mendacium. Quero igitur, aut Lutherani fideles, et prædestinati abominationem faciunt, et mendacium, aut non faciunt; si faciunt, ergo non sunt in Ecclesia; si non faciunt, ergo non peccant in omni opere suo. Fataeatur ergo necesse est, Joannem loqui de Ecclesia celesti, in qua nulli erunt, qui abominationem, et mendacium faciunt.

Ad probationem ex Isaia Hieronymus in eum locum tres indicat expositiones; unam Judeorum, et Hæreticorum Chiliastarum, qui omnia verba Isaiae in illo c. LX. referuntur ad felicitatem mille annorum, quam

se habituers putant cum Christo hic in terris post resurrectionem; alteram Catholicorum, qui omnia intelligebant de Ecclesia triumphante; tertiam aliorum Catholicorum, qui omnia intelligebant spiritualiter de Ecclesia hujus temporis.

Lyranus duas alias adserit; unam quotidianam, qui ea omnia intelligunt de felicitate Judeorum post redditum ex Babylone; alteram suam, quod intelligantur omnia de Ecclesia, sed non omnia de eodem statu Ecclesia; sed prima pars capituli intelligatur de Ecclesia secundum statum hujus vite; secunda de Ecclesia secundum statum vite future.

Prima expositio hæretica est, et fabulosa, et millies a Patribus explosa. Secunda probabilis est, et secundum eam nulla est in argomento nostro difficultas. Quarta falsissima est, et recte a Lyrano refellitur. Quinta probabilis est, et secundum eam argumentum non habet difficultatem. Tertia est maxime probabilis, et eam sequuntur Hieronymus ipse, et post eum Cyrus in luce locum; et secundum eam ad argumentum respondemus, ea quæ ad litteram intelliguntur de Ecclesia militante, a Joanne in Apocalypsi per anagogem intelligi de Ecclesia triumphantem; id enim Apostoli sepissime fecerunt; ut illud: *Ex Egypto vocavi filium meum, Osce. XI.* quod ad litteram de filiis Israel intelligitur, Mattheus c. II. in sensu allegorico de Christo intellexit; et quod de Agno Paschali ad litteram dixerat Moyses, Exod. XII: *Os non confringetis ex eo* (1); allegorice intellexit Joannes de Christo, Joan. XIX. neque hoc repugnat Hieronymo; ipse enim ad finem cap. 60. dicit, gloriam Ecclesiæ, que describitur illo capite, impleri quidem in hoc sæculo aliquando, sed pleniū implendam in futuro.

Ad confirmationem primam dico, Deum voluisse, ut templum Salomonis evertetur, ut intelligeremus, statum veteris Testamenti jam cessasse, non quod ei templorum ædificatio displiceret.

Ad testimonia Patrum dico, primos Christianos, propter recentem memoriam sacerdotii Aarónici, abstinisse non solum a vocabulo templi, sed etiam sacerdotii, ne vienderent adhuc durare Judaicae ceremonie. Itaque Apostoli in suis epistolis pro sacerdotibus Episcopos, et Presbyteros, pro templis

(1) Osce. XI, 1; Exod. XII, 46.

Ecclesiæ dicunt : et similiter loquuntur Justinus, Ignatius, et ceteri antiquissimi Patres.

Deinde tempore Tertulliani jam satis perspecta differentia inter Christianos et Judæos, ceperunt Christiani Presbyteros et Episcopos nominare sacerdotes, ut patet ex Tertulliano libro de velandis virginibus ; libro de monogamia, et aliis ; et ex Cypriano in omnibus fere epistolis ; et ex sequentibus omnibus Patribus. Adhuc tamen abstinebant a vocabulo templi ; quia mundus plenus erat templis idolorum, et usus loquendi obtinebat, ut nomine templi intelligeretur locus consecratus ad sacrificia cruenta. Et in hoc sensu Octavius apud Minutium Felicem, Optatus, et Hieronymus negant Christianos habere tempa.

Dices ; At Octavius objectioni Ceciliæ quod Christiani non haberent tempa, aras, sacrificia, respondit, ideo Christianos non erigere tempa, quod sciant Deum non posse capi ullo loco ; et ideo non sacrificare, quod sciant Deum nulla re indigere ; et seipso loco temporum constitueret, et sacrificare justitiam, piatem, aliasque virtutes : ubi videtur simpliciter admittere Christianos nulla tunc habuisse tempa, vel altaria, vel sacrificia.

Respondeo, Octavium noluisse Sanctum dare canibus ; et quia non videbat Cecilium capacem mysterii Eucharistie, quod est unum Christianorum sacrificium, maluisse hoc tacere, et ad mentem adversarii responderet, qui de sacrificiis eruentis loquebatur. Nam quod ante Minutii tempora Christiani altaria, et sacrificia, et proinde etiam tempa habuerint, patet ex Irenæo et Tertulliano jam citatis ; utsique enim Minutio antiquior est.

Tertia propositio : « Ecclesiæ Christianorum recte ad orandum, etiam privata oratione, instituuntur. » Probatur primo, Scriptura testimonis ; nam III. Reg. VIII. et II. Paralip. VI. Salomon affirmit templum factum esse, ut sit locus orationis, et petit a Deo, ut quicunque ibi oraverit, exaudiatur, III. Reg. IX. Deus apparet Salomonis politice ita futurum, ut ille peticerat. At si esset superstitione orare in templo potius, quam alibi, neque Salomon ad hunc finem instituisset templum, neque Deus approbasset factum ejus ; superstitione enim numquam

fuit licita. Praeterea Isaiae LVI. dicitur, dominus mea domus orationis vocabitur ; et confirmat hoc ipsum Dominus, Matthæi XXI. Neque obstat verbum Domini : *Intra in cubiculum tuum ; vel, venit, hora, quando nec in monte hoc, nec in Hierosolymis adorabit etc.* Nam post illa omnia Dominus dixit de templo Salomonis : *Domus mea, domus orationis vocabitur.*

Secundo, probatur exemplis Scripturarum. I. Regum I. Anna precatura Dominum ad tabernaculum accedit, ubi erat arca, ibique orans exaudita est. II. Reg. VII. David similiter precaturus perexit ad tabernaculum, et eorum arca Domini orare cepit. At certe nisi putasset, ibi Dominum magis esse presentem, et facilius orationem exaudiri, domi sue manisset. Idem etiam David, ut habetur I. Paralip. c. XXI. volvut ire ad tabernaculum Domini in Gabaon, ut oraret pro avertenda pesta a populo, sed non prevalevit nimio timore perterritus, ideo in ipsa Hierusalem exstruxit altare. Daniel orans, quia non poterat ingredi templum, in Babylone existens captivus, saltantem aperta fenestra orabat ad eam parlem conversus, ubi fuerat templum Domini, Danielis VI. Luc. II. Anna fili Phanuelis, non discedebat de templo, jejuniis, et observationibus serviens nocte, ad die (1). Luce XVIII. Publicanus in templo orans justificatur. Actor. III. Petrus et Joannes ascenderent in templum ad horam orationis nonam. Actor. VIII. Eunuchus Reginæ Æthiopum venerat adorare in Hierusalem.

Tertio, probatur ex Patribus. Origenes homil. 2. in Exodum, Ecclesiæ Christianas domos orationis vocat. Tertullianus in Apologet. cap. 39. dicit, in Ecclesiæ conventione, primo ad orationem. Secundo ad lectionem. Tertio ad exhortationem etc. Eusebius lib. II. hist. cap. 47. ex Philone dicit, in singulis locis primorum Christianorum fuisse sacras adores consecratae orationi.

Chrysostomus homil. 30. contra Anomœos : « Orare, inquit, vel domi possimus. Te, homo, decipis, et magno in errore versaris ; nam et si domi quoque datum orandi facultas, tamen fieri non potest, ut domi tam bene ores, quam in Ecclesia. » Idem repetit homil. 79. ad populum.

Basilius lib. II. de Baptismo, quest. 8. dicit, locum non parum referre ad oran-

(1) Lue. II. 37.

dum, et solvit duo argumenta, ab adversariis nobis objecta ex Joan. IV. et I. Tim. II. et in questionibus fuse explicatis quest. 40. dicit, ad Ecclesiæ non oportere accederre propter negotia secularia, sed causa orationis.

Ambrosius in oratione de tradendis basiliis dicit, se quotidie solitum ire ad Martyres, id est, ad basilicas Martyrum orationis gratia. Hieronymus in Epitaphio Marcellae : « Apostolorum, inquit, et Martyrum basilicas secretæ celebrabat orationibus. » Ruffinus lib. II. hist. c. XXXIII. de Theodosio scribit : « Circubat omnia orationum loca. » Augustinus lib. XXII. de civit. Dei, cap. 8. meminit multorum, qui in basilicis orantes miracula impetrarunt. Et Iacobus dicit, se cum aliis collegis suis quamdam orationis domum dedicasse.

Quarto, probatur rationibus. Prima ratio, Deus est in templo magis, quam alibi ; nam aliqui non diceret Paulus I. Cor. III : *Nescitis quia estis templum Dei, et spiritus Dei habitat in vobis?* Et I. Corinth. VI. non diceretur : *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis; glorificate, et portate Deum in corpore vestro.* Et II. Corint. VI. : *Vos estis templum Dei vivi, sicut dicit Dominus, quoniam inhabitabo in illis, et inambulabo* (1). Apostolus enim accipit similitudinem a vera templis ; quia enim templum est dominus Dei, in qua ipse peculiar modo inhabitat ; ideo ipse, ut ostenderet in nobis esse Deum peculiar modo, corpora nostra templum Dei appellavit. Unde Augustinus lib. II. ad Simplicianum quest. 4. dicit, Davidem orasse ante arcam, quia ibi sacrificari, et commendator presentis Domini erat. Cum igitur in templis sacrificari, et commendator sit presentia Domini, ibi certe magis orare expediet, quam alibi.

Secunda ratio, Deus in templo citius exaudit, ut patet ex promissione Dei. III. Reg. IX. quod enim Deus promisit templo Salomonis, sine dubio promisit etiam templis Christianorum ; nam quod perficit Salomon cum templum dedicavit, idem petit Ecclesiæ cum nova tempora dedicat, nimurum, ut au-

res Dei in eo loco sint aperte. Non est autem credibile Deum exaudisse preces Salomonis, et non exaudire etiam preces Ecclesiæ sue. Imo hic est modus, quo Deus est in templo peculiariter, nimurum, quia ibi est per exauditionem.

Tertia ratio, quia oratio est res nobilissima, et proinde ei debetur locus nobilissimus, qualis est locus sacer. Ita Basilius lib. II. de Baptismo, quest. 8.

Quarta, quia in Ecclesia sunt omnia accommodata ad excitandam devotionem, quæ orationi maxime necessaria est. Nam altaria, cruces, imagines, reliquia, ipsi etiam parietes Deo dicati movent ad pietatem ; quæ certe alibi non inveniuntur.

Quinta ratio, quia in templis ordinarie praeter Dei presentiam, que est ubique, est etiam praesentia mediatores Christi corpora in Eucharistia ; que certe auget spem, et fiduciam orantis ; et præterea non potest non incutere menti religiosæ horrem, et reverentiam ; nam, ut Joannes Chrysostomus dicit, homil. 36. in I. ad Corint. ubi est Christus in Eucharistia, ibi etiam non deest Angelorum frequenter ; ubi autem est talis Rex, et tales Principes, ibi est coeleste palatium, immo celum ipsum.

Hinc ad argumenta contraria facile responderi poterit. Ad illud igitur, quod objectebatur ex Evangelio, respondeo, illa verba : *Intra in cubiculum tuum, non posse intelligi simpliciter de cubiculo materiali ; nam aliqui Apostolus Domino contradicunt, qui ait : Volo viros orare in omni loco.* Et nonne ipse Dominus legitur orasse frequenter in montibus ? In cubiculo autem non legitur. Et Chrysostom. homil. 79. ad popul. dicit, ubique orari posse, etiam in foro : et adferit exempla quorundam, qui magistratu clamante, et furente pro foribus ejus loci signo crucis muniti, et brevi oratione solo corde ad Deum missa, mox immutaverunt cor magistratus, et propitiū habuerunt, quem iratum habitu erant. Dominus ergo Matth. VI. jubet, ut in oratione non queramus innanem gloriam, quemadmodum Pharisei faciebant, qui obrabant in anguis platearum, ut videbant ab hominibus, sed quereramus Deo placere, et ab illo videri. Quando ergo sic oramus, ut non queramus humanas laudes, semper in cubiculo oramus, sive aliquo simus in Ecclesiæ

(1) I. Cor. III. 16; VI. 19 et 20; II. Cor. VI. 16.

sia, sive in montibus, sive etiam in ipso foro. Quando autem intramus cubiculum ad orandum, et cupimus videri, tunc sane extra cubiculum orare dicimur, ut pulchre annotat Joannes Chrysostomus in hunc locum.

Porro Ambrosius lib. I. de Cain, cap. IX. Hieronymus in cap. VI. Matth. et Augustinus lib. II. cap. 6. deserv. Domini in monte, intellegunt per cubiculum secretum cordis, ac volunt prohibitas evaginations mentis tempore orationis. Quod verum est. Sed prima expositio est magis litteralis.

Ad secundum dico, Dominum eo loco non loqui de adoratione ratione loci, sed ratione modi. Non enim vult dicere, tempore novae Legis neminem adoratum in Hierusalem, vel in montem Garizim, id enim falsum esset; nam Actor. III. Petrus et Joannes etiam post acceptum Spiritum sanctum ascenderant in templum ut orarent, et ab eo tempore usque nunc qui peregrinabantur ad loca sancta Palæstinæ, adorant Deum in Hierusalem, et in monte Garizim, et in aliis omnibus ejus terra locis.

Sensus igitur verborum Domini est, tempore novæ Legis non adorandum amplius Deum in monte Garizim, id est, non adorandum ritu Samaritanorum, quo utebantur in eo monte adorantes; neque adorandum in Hierusalem, id est, non adorandum ritu Judaico, quo utebantur in templo illo adorantes, sed novo ritu, qui erit in spiritu et veritate, id est, qui non consistet [principue] in externis, corporalibus et umbraticis ceremoniis, sed in interna et spirituali cognitione, et dilectione Dei; in corde contrito et humiliato. Que tamen adoratio non excludit externum cultum, si ad internum iuvandum, vel exprimentum ordinetur. Ita Chrysostomus, Cyrilus, Euthymius, et alii exponunt in commentarij. hujus loci; qui illud, *in spiritu*, opponunt ceremonias Iudaicorum, quatenus corporales erant; illud, « *in veritate*, » opponunt isidem ceremonias, quatenus umbra, et figura erant.

Non male tamen Theophylactus, B. Thomas, et Cajetanus in hunc locum Joannis, illud, *In spiritu*, opponunt ceremonias Iudaicorum corporalibus; illud, *In veritate*, opponunt errori Samaritanorum, qui adorant quod nesciebant. Itaque solutio in hoc constituit, quod Dominus velit præcipuum

cultum Christianorum esse spiritualem, et purum ab omni errore: cum præcipius cultus Iudeorum fuerit externus: cultus autem Samaritanorum fuerit non solum externus, sed etiam impurus, quia simul Deum Israel, et Deos genitum adorabant.

Sed dices, non videtur verum, præcipuum cultum Iudeorum fuisse externum. Nam Ioseph. XXXIX. arguit Dominus Iudeos, quod labii orarent, et honorarent Deum, cor autem eorum longe esset ab ipso. Et David Psal. L. sacrificium Deo offert cordis contriti et humiliati.

Respondeo: cultum internum, etiam si a Judeis requirebatur, et in quibusdam inventebatur, esse proprium novi Testamenti, quia internum cultus a spiritu fidei, et charitatis procedit, que est gratia novi Testamenti, et ex lege veteri nullo modo haberi potest. Sicut enim dicimus, timorem esse legis, amorem Evangelii, et tamen amorem ex toto corde a Judeis Deus requirebat, et S. Patriarchæ et Prophetæ Deum ex toto corde dilexerunt, et hac ratione ad novum Testamentum pertinebant. Non enim a littera legis, sed a spiritu gratiae id habebant; ita dicimus cultum externum esse proprium legis, quamvis non placeat sine inferno; cultum internum esse proprium Evangelii, quamvis sine externo esse non possit; et si aliqui in lege veteri cultu interno Deum coluerunt, ut Deus petebat, id non a legi, sed a gratia novi Testamenti ad quam etiam ipsi pertinebant, habuerunt.

Ad Tertiū locum facilis responsum est; cum enim Apostolus ait: *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira, et disceptatione* (1), vel agit de publica, vel de privata oratione: si de privata, ut Ambrosius, Anselmus, Haymo, Thomas, et alii Latini exponunt, tunc sensus est secundum eosdem, non solum in Ecclesia, quamvis ea sit præcipius dominus orationis, sed etiam in aliis omnibus locis licitum esse orare Deum, modo turpitudi loci non videatur impedire. Si autem de publica oratione agitur, tunc testimonium hoc pro nobis fact; illud enim, « *in omni loco*, » significat, in omni loco, ubi ad orandum publice convenitur, id est, in omni Ecclesia.

Quod autem haec sit vera expositione, patet Primo ex eo, quod secundum omnes Graecos, et multos Latinos Apostolus ponit illud,

in omni loco, propter Iudeos, qui solum in uno loco, id est, in templo Salomonis orandum censebant. Alii privatas orationes etiam Iudei ubique faciebant, ut patet ex illo Matth. VI: *Amant in synagogis, et in angulis platearum stantes orare* (1): igitur de publica oratione, et de sacrificio agitur, quæ solum in templo Salomonis Iudei fieri debere existimabant.

Secundo patet ex eo, quod statim subditur: *Similiter mulieres in habitu ornato, etc.* quæ non possunt intelligi, nisi de oratione, quæ fit in Ecclesia. Cur enim necesse est mulierem convenienti habitu vestiri, cum ad orandum proficiuntur, nisi propter alios, cum quibus oral?

Tertio patet, quia cum dicitur: *Volo ergo viros, etc. illud ergo, conjungit* hanc sententiam cum initio capituli, ubi dictum est: *Observo primum fieri obsecrations, orationes, postulationes, etc.* (2). Quæ verba B. Augustinus in epist. 59. ad Paulinum, et omnes Graeci intelligunt esse dicta de publica oratione, quæ fit in Missarum celebratione. Adde, quod Basilus lib. II. de Baptismo quest. 8. utrumque locum sic exponit, ut velit Christum, et Apostolum docere voluisse, deinceps non fore locum orationis solum in Hierusalem, sed in toto orbe erigenda templa, et oratoria.

Ad Quartum concedo, Deum esse ubique aliquo modo, sed non omnibus modis; nam certe si Deus esset ubique eo modo, quo est in coris coram beatis, frustra diceremus: *Pater noster, qui es in celis*. Ac ut verba ipsa Calvinii refellamus, sciendum est, Calvinum lib. III. Inst. cap. 20, § 30, sic loqui: « *Cavendum est, ne putetur templum proprium esse Dei habitatum, ut ibi aures sua propius nobis admovereat, quemadmodum aliquot saeculis ante putatum est.* » Jam vel Calvinus vult Deum non ita proprie habite in templo, ut ibi concludatur: vel existimat nullo modo posse dici, Deum magis in templo habitare, quam alibi; si primum, recte dicit, sed mendit, cum ait: « *Aliquot saeculis aliter putatum fuisse;* nunquam enim Catholicæ tam stupidi fuerunt: si secundum, loquitur omnino contra Scripturas; nam si Deus esset ubique eo modo, quo est in templis, frusta templum dicerefetur domus Dei, Isaia LVI. et alibi passim. Frustra Paula diceret, nos esse tempa Dei, quia Deus in

nobis habitat: et si Deus non loquitor, et audit magis in uno loco, quam in alio, eur, queso, in Testamento veteri ordinarie responsa dabat solum ex propitiatorio, quod erat super arcam?

Quarta propositio: a Sacre domus non solum Deo, sed etiam Sanctis recte adificatur, et dedicantur. » Probatur conclusio ista quarta ex Coneiliis, et veterum testimoniorum. Concilium Gangrense in epist. ad Episcopos Armeniæ, dammat Eustathium tamquam contemporaneum basilicarum sanctorum Martyrum, et canon. 20. nominat Martyrum basilicas, Concilium Cabillonense can. ult. Martyrum basilicas appellat. Concilium Carthaginense V. can. 44. velat, ne aedes ulli Martyri adificentur, nisi ibi sit aut corpus, aut reliquie ejus reliquie; aut ibi Martyr habitaverit; aut certe in eo loco passus sit: aliquid enim horum requiratur, ut memoria Martyris dici possit locus aliquis.

Præterea Patres idem docent, ac primum Graeci. Cyrillus catechesi 16. meminit Ecclesiæ Apostolorum erectæ in Hierosolymis in loco, ubi Spiritus sanctus descendebat. Athanasius in epist. ad solitariam vitam agentes, nominat templum S. Quirini. Basilus in Psalm. CXIV, in ipso principio vocat sacram Martyrum templum. Nazianzenus orat, I. in Julianum scribil Gallum, et Julianum adem sacram Mama Martyri ingentibus sumptibus erigere copisse, et laudat Gallum, quia ex amore sincero id faciebat. Gregorius Nyssenus oratione in Theodorum multa dicit de templo ipsi Martyri dicato. Chrysostomus hom. XXVIII ad populum: « *Ad veras, inquit, regias Ecclesias dico, et oratorias aedes, et Martyrum templa, etc.* » Et hom. 66. dicit, Constantinus post mortem sanctum janitorem piscatoris, quia sepultus erat pro foribus basilice S. Petri apud Constantinopolim. Theodoretus lib. VIII ad Graecos, tempa olim idolorum, nunc Martyrum esse dicit. Eusebius lib. IV de vita Constantini cap. 58, 59 et 60, dicit templum pulcherum Constantinopoli Apostolis a Constantino eructum. Sozomenus lib. VI, cap. 18. meminit templi S. Thome, quod erat Edesse. Socrates lib. I. cap. ult. meminit Ecclesiæ Apostolorum. Evagrius lib. II. cap. 3. meminit templi S. Euphemie, et lib. III. cap. 8. templi S. Theclæ amplissime a Zenone exstructi. Ni-

(1) I. Tim. II, 8.

(1) Matth. VI, 5. — (2) I. Tim. II, 9, 8 et 1.

cephorus lib. XIII, cap. 37. meminit templi S. Basilisci. Damascenus lib. IV, cap. 46. asserit tempia in Martyrum memoriam edificanda. Denique existat liber Procopii de sedicibus Justiniani, ubi plurima tempia Martyrum, aliorumque Sanctorum enumerat.

Ex Latinis Ambrosius lib. I. epist. 5. ad Felicem Episcopum Comensem: « Ortus, inquit, est sermo de basilica, quam condidit Apostolorum nomine dedicanda. » Hieronymus lib. contra Vigilantium: « Ingredere, inquit, basilicas Martyrum, et aliquando purgaberis. » Ibidem, et in epistola precedente, et alibi passim meminit basilicarum Apostolorum et Martyrum.

Gaudentius Ambrosii aequalis, tractatu de dedicatione Ecclesie: « Ut venerandas Sanctorum reliquias haberemus, Deus noster tribuit; deinde ut hanc honori eorum fundare basilicam valeremus, ipse largitus est, etc. »

Augustinus lib. de cura pro mortuis cap. 4, meminit basilice S. Felicis: « In beatissimi, inquit, Felicia basilica pomeretur, etc. » Et lib. I. Civit. Dei cap. 4: Testantur hoc, inquit, Martyrum loca, et basilicas Apostolorum, etc. » Et lib. XX. contra Faustum cap. 21: « Populus Christianus memorias Martyrum religiosa solemnitate concelebrat. » Et lib. VIII. Civit. Dei cap. 26. « Sed hoc videtur dolere, quod memoria Martyrum nostrorum, tempis eorum, delubris que succederent. » Autor libri de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 73, Martyrum basilicas devote adeundas dicit. Paulinus natali I. S. Felicis dicit, se optare, ut possit servire S. Felici in ejus basilica purganda, et custodienda.

Et foribus servire tuis, tua limina mane
Mundite curas flues, et nocte vicissim
Excubis servare pilis, et munere in isto
Cladore promeritam defesso corpore vitam.

Victor Uticensis lib. I. persecutionis Vandalicæ scribit, apud Carthaginenses duas amplas basilicas S. Cypriani fuisse. Gregorius lib. II. Dialogor. cap. 8. scribit, a S. Benedicto in monte Cassino duo fana Apollinis versa in oratoria Sanctorum, unum Martini, alterum Joannis. Liber Pontificalis testatur Sylvestrus dedicasse basilicas a Constantino extractas, unam Petro, alterum Paulo,

tertiam Joanni, quartam Laurentio, et alias: Liberium B. Marie; Damasum aliam S. Laurentio; Innocentium S. Gervasio et Protasi; Sixtum B. Marie et S. Laurentio; Leonem S. Cornelio; Gelasium S. Euphemio; Symmachum S. Andreae; Joannem I, S. Philippo et Jacobo; Pelagium II, S. Laurentio; Gregorium S. Agathæ; Bonifacium IV, B. Marie, et omnibus sanctis. Qui omnes Pontifices, excepto Gregorio et Bonifacio, ante mille annos floruerunt.

Secundo probatur ratione a simili: ex divisionis litteris. Templum Salomonis non solum fuit erectum ad sacrificia, et orationes, sed etiam ad conservandam aream Domini, ut patet ex lib. I. Paralip. cap. XVIII. ubi David volens edificare templum, dicit ad Nathan: *Vides, quod ego habitem in domo cœdrina, et area Dei sub pellibus.* Item lib. I. Paralip. cap. XXVIII. David dicit: *Cogitavi, ut edificarem domum, in qua requiesceret arca fæderis Domini, et scabellum pedum Dei nostri.* (1) Idem patet ex lib. II. Paralip. cap. V. ubi templo extracto introduxerunt aream in illud cum magna celebritate, et ex Ps. CXXXI. ubi dicitur David vovisse votum Deo de edificanda domo arca Dei. Ubi etiam legimus, ingredere Domine in requiem tuam, tu et area sanctificationis tuae.

Sed idem honor, vel etiam major debetur sacris reliquiis Christi, et Sanctorum, quam area illi Mosaicus: Nam de sepulchro Domini Hieronymus ait epist. 17. ad Marcellam: « Venerabantur quandam Judei sancta Sanctorum, quia ibi erat area. Nonne tibi venerabilius videtur sepulchrum Domini? » Ergo sicut super aream extrui potuit sedes, ita etiam super Christi sepulchrum: quod si super Christi sepulchrum, certe etiam super sepulchra Sanctorum: Nam eadem est ratio omnium, solum enim differunt secundum magis et minus. Præterea, quod reliquiae Sanctorum sint venerabiles eo modo, quo area Domini, probatur: Nam area quantum lignea erat, nullum honorem merebatur, sed ideo venerabatur, quia representabat sedem Dei, et quia per eam Deus loquebatur; At corpora Sanctorum fuerunt vivæ sedes Dei, et viva organa, per qua Deus locutus est; Nam I. Corinth. VI. dicitur: *Membra nostra templum sunt Spiritus sancti.* Et II. Corinth. XIII. dicitur: *An experientum queritis ejus, qui in me loquitur Christus?*

(1) I. Paralip. XVII, 1; XVIII, 2.

tus? (1) Ergo licet etiam exstruere sacras sedes ad Sanctorum sepulchra ornanda, et conservanda; et hoc est, Sanctis dedicare basilicas.

Dices; Ergo saltem Angelis, et B. Virginis, et Sanctis, quorum non habemus reliquias, non licet exstruere basilicas.

Respondeo, nomine reliquiarum non solum intelligi ossa, et vestes, sed etiam loca, ubi Sancti passi sunt, vel ubi habitaverunt, aut aliquid preclarum gesserunt. Et hoc modo exstructa fuerunt Cypriano duæ basilicas, teste Victore lib. I. una, ubi passus erat; altera, ubi jacebat corpus ejus. Similiter hoc modo exstructa sunt multæ Ecclesie B. Marie, vel Angelis in locis, ubi apparuerunt, vel miracula aliqua ostenderunt. Addo etiam, posse erigi basilicas ad Sanctorum memoriam conservandam per imaginem, per ipsum solum nomen. Nimurum protest erigi basilica S. Petri, ut qui ingrediuntur, admoniti, imagine ibi depicta, vel ipso templi nomine, recordentur S. Petri, cumque in eo loco tamquam patronum colant, et deprecantur. Neque hoc est contra Concilium Carthaginense V, canone 14. quod statuit, ut nulla memoria acceptetur, nisi ibi sint reliquiae ejusdem Sancti, vel constet ibi eum esse passum, aut habitasse; Nam Concilium non nullum prohibet simpliciter, ne exstructa basilica sine reliquiis ejusdem Sancti, cui basilica dicatur; sed vult, ut non habeatur pro tali memoria Martyris, in qua credantur esse ejus reliquia, nisi fidelissima historia constet, rem ita se habere.

Jam ad argumentum in oppositione duas solutiones sunt. Prima, quorundam recentiorum, qui quia non distinguunt inter templum, et basilicam, existimant sacras sedes non posse proprie erigi, nisi Deo, quemadmodum sacrificio non offrentur, nisi Deo. Quia tamen plurima sunt tempia, quæ dicantur Deo, ut possit inter se aliquo modo distinguiri, dicunt denominari a Sanctis, non quod eis erigantur, sed quod in illis templis precipue colant eorum memoria, et ipsi in illis locis patroni invocantur.

Quando igitur legunt in veteribus, vel audiunt in communi sermone vocari templum, vel basilicam S. Petri, vel Pauli, vel aliorum; dicunt debere exponi hoc modo: haec basilica, vel templum est S. Petri, id est, est

(1) I. Cor. VI, 19; II. Cor. XIII, 3.

Ex quibus sequitur, aliter dici Missam S. Petri, aliter basilicam S. Petri; nam Mis- sa non offertur ullo modo S. Petro, nec pri- mario, nec secundario: at basilica vere adi- ficiatur S. Petro, si non primario, et saltem secundario.

Esse autem hoc diserim inter templum, et basilicam, probari potest ex Patribus. Au- gustinus enim clarissime testatur, templi erectionem esse cultum latraria soli Deo de- bitum lib. I. contra Maximinum, et lib. contra sern. Arianorum: et idem Augustinus coniungit templum cum altari et sacrificio lib. VIII. de Civitate Dei cap. ult. docens cui convenit unum eorum, et alia convenire, et contra; tamen in iisdem locis Augustinus fatetur, memorias recte Martyribus adificari, et precipue locus notandus est lib. XXII. de Civit. Dei cap. 40. ubi sic dicit: « Nos autem Martyribus nostris, non tem- pla sicut Diis, sed memorias sicut homini- bus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus. » Idem Augustinus nusquam dicit templo Martyrum: et tamen passim dicit basilicas Martyrum, quod etiam in aliis Latinis Patribus observare licet.

Porro Graci dicunt quidem templo Martyribus fabricari, vel dedicari, ut patet ex Basilio in Ps. CXIV. ubi vocat, *ἴεται τὸν παρτίπον*, et similiter loquuntur Nysesius, et alii; tamen certum est eos intelligere mate- rialiter, id est, dominum illam, que dicitur templum, fabricari Martyribus, non tamen sub ratione templi ad sacrificia, sed basilica, ad ornandam memoriam ipsorum Sanctorum.

Quod autem ipsi etiam intelligent, sacras aedes exstrui Martyribus, et non solum Deo, in eorum memoriam, sicut sacrificium of- fertur Deo in eorum memoriam, probatur; nam ipsi simpliciter assurant aedes exstrui Martyribus, et tamen nusquam dicunt sacri- ficium offerri Martyribus, imo hoc simpliciter negant, ut patet ex Theodore lib. VIII. ad Grecos: ergo aliter existimabant aedes, aliter sacrificium ad Martyres pertinere. Ne- que obstat ritus consecrationis; nam cum dicitur, templum sacrae ad honorem Dei, et nomen Martyris, agitur de consecratione templi, ut templum est.

Sed hoc argumentum adversarii putant esse potius contra nos, quia videmur Judai- zare, cum id facimus quod illi faciebant, quantum ad ejusmodi ceremonias attinet. At revera pro nobis est argumentum, si quidem cæmeriorum propriae Judæorum, et

De dedicatione et consecratione Ecclesiærum.

Magdeburgenses Cent. IV. cap. 6. col. 407. et sequentibus, tria in dedicationibus reprehendunt. Primo, quod templo a nobis cum ingenti letitia, et celebritate dedice- tur, quod ortum esse dicunt ex *κατάστασι* Ju- daismi, et esse rursum introducere Judæismum in Ecclesiam.

Secundo, quod utamur tot cæmerioris in consecratione temporum; Nam præter alias, quedam sunt que non videntur posse execu- sari a superstitione et magia. Nam primo pinguntur duodecim cruces, et ante singu- las accenduntur singula lampades; deinde pulsatur templum, et aperitur. Tum descri- bitur in pavimento super cineres ad hoc sparsos, baculo pastorali alphabetum Grae- cum ab uno angulo ad alium; et rursus al- phabetum Latinum ab alio angulo ad alium, ita ut inde crux fiat. Tum fit mixtura ex aqua, vino, sale, et cineribus, et inde as- pecturi templum; ac demum templum et aram Chriseum inunguntur.

Tertio argunt, quod putemus, templo esse loca sanctiora ceteris: quod etiam re- preheperit Calvinus lib. III. Instit. cap. 20. § 30. Nos ergo juxta eorum reprehensiones, tres sententias subjiciemus.

Prima sit: « Merito templo Dei, cum ingenti letitia et solemnitate dedicantur, » Probatur primo ex testamento veteri, ubi legimus celeberrimam dedicationem taber- naculi et altaris, Num VII. Item ter legimus factam templi dedicationem cum ingenti letitia et celebritate. Primo a Salomon lib. II. Paralipomen. cap. VII. Secundo ab Esdra, lib. I. Esdræ cap. VI. Tertio a Macha- bæis, cum post profanationem iterum esset renovatum, et sanctificatum lib. I. Machab. cap. IV. ad quam solemnitatem, qua annis singulis iterum agebatur, Christum etiam accessisse scribit Joannes cap. X.

Sed hoc argumentum adversarii putant esse potius contra nos, quia videmur Judai- zare, cum id facimus quod illi faciebant, quantum ad ejusmodi ceremonias attinet. At revera pro nobis est argumentum, si quidem cæmeriorum propriae Judæorum, et

que cessaverunt, nec servari possunt sine peccato, sunt ille, que instituta erant ad aliquid significandum futurum in Christo, vel in Ecclesia. Ille enim si nunc servarentur, falsam haberent significationem, et proinde false fidei protestationes essent. Ut quia agnus Paschalis significabat Christi passionem futuram, si quis nunc agnum eo ritu immolaret, profiteretur Christum nondum esse passum, quod est contra veram fidem. At cæmeriorum, que fundantur in ratione naturali, ut fecire genua, tundere pectus, et similes, non sunt propriæ Judæorum, etiam si ab illis quoque adhiberentur; nec ad legem cæmeriorum, sed ad mora- lem pertinere videntur.

Porro talis esse temporum dedicatio- nem, patet primo, quia non legitur Deus ins- tituisse hanc cæmeriorum: sed Salomon, Esdras et Machabæi, natura duce, putave- runt convenire, ut de perfecto templo gratia Deo referrent, et cum publica letitia adiutorium esse oportet. Locus enim ille exædificatus presentiam tuae pietatis requirit; hoc enim ei solum deest ad plenum ornatum. Hoc igitur ut adimpleas, ut vota tua Domi- no, cui hanc domum construxisti, reddas, omnium vota oportet et suspirant etc. » Ibi- dum pro dedicacione Ecclesia adfert exemplum Esdræ ex Testamento veteri.

Basilius in Psal. CXIV. initio reddit cau- sam, cur serius venerit ad Ecclesiam dedi- candum, ubi populus a media nocte usque ad meridiem expectaverat: « Si vero, in- quir, oportet, etiam nos pro nobis ipsis ra- tionem reddere more ac longioris nostra absentia, causam adferimus, quod alteram huic æqualem Dei Ecclesiam non modico in- tervalo a vobis distantem, ministerio nostro curantes, tempus hoc diei consumpsimus. » Hunc locum, qui forte ambiguus posset vi- deri, fatentur Magdeburgenses Centur. IV. col. 408. de templi dedicacione in- telligendum.

Gregorius Nazianzen, orat. in novam Do- minicam sic incipit: « De encenio honoran- di lex velut est, eaque præclare constituta. » Chrysostomus quoque sermonem habuit in encenio, tom. III. Sozomenus lib. IV. e. 13. scribebat, Basilium Ancyram ad templi dedi- cationem plurimos Episcopos invitasse.

Ambrosius lib. I. epist. 5. ad Felicem, dicit, se et ipsum Felicem ad Basilice dedi- cationem dedisse videtur, cum expletio opere suo, in signum letitiae diem septi- mum benedixit, et sanctificavit, et nihil ope- rando festum diem egit.

Secondo probatur ex praxi Ecclesie et veterum traditione. Eusebius lib. IX. hist. cap. 40: « Festivitates, inquit, a nostris fre- quentissime gereguntur, cum omni letitia et exultatione, per urbes, et loca singula Ecclesiærum dedicationibus celebrantur. Congre- gabantur in unum Sacerdotes, nec pigebat etiam longe positos convenire, quia nullum

Gaudentius tractatu de dedicatione, dicit, convenisse multos Episcopos ad celebri- tam dedicationem Ecclesie, que Brixia erecta fuerat in honorem reliquiarum Joannis Baptistæ, Andreae, Thomæ, Lucæ, Gervasi,